

Spontaan spellen

Bij aankoop van dit boek krijg je ook toegang tot online materiaal via www.spontaanspellen.nl

Gebruik de onderstaande unieke code om je te registreren. Na activering heb je twee jaar toegang tot het materiaal.

De serie **In de klas** bestaat uit een reeks praktische boeken voor docenten, leerkrachten, intern begeleiders en remedial teachers. De boeken zijn geschreven door professionals uit het vakgebied. Zij geven achtergrondinformatie en praktische tips waarmee je direct aan de slag kunt.

In deze reeks zijn onder andere opgenomen:

Spontaan spellen Henriët Odink

Aan de slag met handschriftonderwijs Anneloes Overvelde
& Ria Nijhuis-van der Sanden

Typ jij blind? Henny van der Meijden

Dyscalculie en rekenproblemen Marisca Milikowski

Mentaliseren in de klas Joost Hutsebaut & Liesbet Nijssens

Rijke taal (v)mbo Erna van Koeven & Anneke Smits

Effectief lees- en spellingonderwijs Madelon van den Boer &
Sebastián Aravena

Zelfregulerend leren Pieterneel Dijkstra, Petra Bunnik & Aimee Greveling

Zoek het even lekker zelf uit – middenbouw Harrie Meinen

Wat een goede tekst! Petra de Lint & Suzanne van Norden

Dyslectische kinderen leren lezen Anneke Smits & Tom Braams

Rijke taal Erna van Koeven & Anneke Smits

Zoek het even lekker zelf uit – bovenbouw Harrie Meinen

Zorgplan dyscalculie en rekenproblemen Marije van Oostendorp
& Marisca Milikowski

Spontaan spellen

Bouw aan een stevige taalbasis
voor het jonge kind

Henriët Odink

Boom

© 2024 H. Odink | Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Verzorging omslag en binnenwerk: Annelies Bast, Amsterdam

ISBN 978 90 2446 817 1

NUR 840

www.boom.nl/primair-onderwijs

Inhoud

Inleiding	9
1 Spontane spelling	13
1.1 Ontluikende en beginnende geletterdheid	14
1.1.1 Voorspellers	16
1.2 Wat is spontane spelling?	17
1.3 Functies van geschreven taal	21
1.4 Risicoleerlingen	22
1.5 Eigen naam schrijven	25
1.6 Spontaan spellen loont!	28
2 Ontwikkelingsstadia	31
2.1 Fasen	31
2.1.1 Verschillen in ontwikkeling	39
2.1.2 Het kind schrijft de tekst	40
2.2 Interventies	41
2.2.1 Interventiemogelijkheden binnen de verschillende fasen	43
3 Verschillende kinderen, verschillende achtergronden	51
3.1 Opgroeien in een taalarme thuisomgeving	52
3.2 Kinderen met een migratieachtergrond	53
3.2.1 Schrijven in twee talen	54
3.3 Gevolgen	57
3.3.1 Wat kun je als professional doen?	58
3.4 Omgaan met ouders	61

4	Opbrengsten	63
4.1	Aan de basis	64
4.2	Beginnende geletterdheid	65
4.2.1	Boekoriëntatie	66
4.2.2	Verhaalbegrip	66
4.2.3	Functies van geschreven taal	66
4.2.4	Verband tussen geschreven en gesproken taal	67
4.2.5	Klankbewustzijn	68
4.2.6	Klank-tekenkoppeling	70
4.2.7	Alfabetisch principe	71
4.2.8	Functioneel lezen en schrijven	72
4.3	Visuele discriminatie	73
4.3.1	Letters en cijfers spiegelen	74
4.4	Mondelinge taalvaardigheden	75
4.5	Fijne motoriek	76
4.6	Zelfexpressie en zelfvertrouwen	76
4.7	Opbrengsten op de langere termijn	77
4.7.1	Lezen	77
4.7.2	Spellen	78
4.7.3	Schriftelijke taalontwikkeling	80
4.7.4	Zelfregulatie	80
5	Een rijke leeromgeving	83
5.1	Voorwaarden voor het leren van taal	83
5.1.1	Onderdompeling	85
5.1.2	Demonstratie	93
5.1.3	Pogingen	96
5.1.4	Toepassen	97
5.1.5	Verantwoordelijkheid	100
5.1.6	Feedback	101
5.1.7	Verwachtingen	103
6	Aanbod	105
6.1	Leerkrachtgestuurde activiteiten	106
6.1.1	Klassikale activiteiten	120

6.1.2	Werken met teksten	131
6.2	Leerlinggestuurde activiteiten	135
6.2.1	Spel en spontane spelling	136
6.2.2	Tekenen en spontane spelling	148

7	Observeren en monitoren	151
----------	--------------------------------	------------

7.1	Observeren	151
7.2	Monitoren	153
7.2.1	Werken met een portfolio	154
7.2.2	Drie brillen	156
7.3	Motivatie om te schrijven	164
7.4	Doelen stellen	167
7.5	Fouten maken moet!	168
7.6	Motoriek en handschriftontwikkeling	169

Literatuur	173
-------------------	------------

BIJLAGEN

Bijlage I	Observatieformulier spontane spelling	197
Bijlage II	Taak Zin schrijven	201
Bijlage III	Oorzaak-gevolgschema	203
Bijlage IV	Richtlijnen handschriftontwikkeling	205

Over de auteur	207
-----------------------	------------

Inleiding

Spontane spelling paveit de weg naar geletterdheid (Gentry, 2017)

In mijn werk als schoolcoach en taalleesspecialist kom ik op veel scholen in veel verschillende groepen, waaronder de kleutergroepen en groep 3. Van een afstandje kijk ik toe hoe jonge kinderen opgaan in hun spel. Ik aanschouw activiteiten op het gebied van letters en fonemisch bewustzijn en vang geregeld een glimp op van het aanvankelijk leesproces van kinderen in groep 3. Alles aangeboden door bevlogen professionals die deze kinderen een stevige basis willen bieden voor later schoolsucces.

Er zijn scholen die in januari of februari bij de oudste kleuters de kleuterrisicoscreening (Smits, 2002) afnemen, waaronder de taak 'Pogingen om tot schrijven te komen', oftewel invented of spontane spelling. Deze spontane spelling speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van geletterdheid, maar de pijlen worden vooral gericht op lezen (Hall, 2019; Myers et al., 2020; Quinn, 2017; Swant, 2016). Onderzoek (Noé et al., 2019) laat zien dat slechts 47% van de Nederlandse en 35% van de Vlaamse kleuterleerkrachten het belang van spontaan spelling erkent. Terwijl spontaan spellen loont. Het heeft een positieve invloed op de tussendoelen van ontluikende en beginnende geletterdheid: functies van geschreven taal leren kennen, het ontdekken van de relatie tussen gesproken en geschreven taal, klankbewustzijn, de klank-tekenkoppeling en het alfabetisch principe. Kinderen lezen en schrijven in betekenisvolle contexten, wat het lezen en schrijven functioneel maakt. Ook op de langere termijn werpt het z'n vruchten af: het draagt bij aan technische leesvaardigheden en spellingvaardigheden van leerlingen.

Door Read (1975) werd de term *invented spelling* geïntroduceerd. *Invented spelling* gaat over de kennis die jonge kinderen hebben over de relatie tussen gesproken en geschreven taal. Ook gaat het over hun pogingen om te schrijven, waarbij ze woorden schrijven op basis van de klanken die ze horen. In Nederland worden de termen ‘*invented spelling*’, ‘*spontaan schrijven*’ en ‘*spontaan spellen*’ gehanteerd. In dit boek spreek ik over spontaan spellen.

Met dit boek wil ik het belang van spontaan spellen van het jonge kind onderstrepen. Veel kinderen experimenteren op jonge leeftijd (vanaf twee jaar) al met schrijven. Dit verschijnt in vele vormen: tekeningen, krabbels, letterachtige vormen en letters, en naarmate het kind zich meer ontwikkelt, komen de letters met klanken overeen, om ten slotte volgens de spellingregels te gaan spellen.

We moeten ons wel realiseren dat taalvaardigheden zich niet op natuurlijke wijze ontwikkelen en dat jonge kinderen sterk verschillen in hun taalvaardigheden bij het binnenkomen op de peuterspeelzaal of de kleuterschool (Gerde et al., 2015). Dit geldt ook voor kennis van geschreven taal en spontaan spellen. Kinderen zijn van nature nieuwsgierig en willen schrijven, maar zonder een rijke taalomgeving, een schrijvende volwassene en kansen om te schrijven, zal de schrijfvaardigheid zich onvoldoende ontwikkelen.

Wanneer we jonge kinderen onvoldoende kansen bieden om spontaan te schrijven, belemmeren we het leren (Schulze, 2016). Als we kijken naar het leesproces, weten we dat kinderen die woorden vlot decoderen, vloeiende lezers zijn. Vloeiende lezers lezen meer. Kinderen die meer lezen, begrijpen meer. Kinderen die meer begrijpen, hebben een grotere kans op succes tijdens de schoolloopbaan én in de toekomst. Neem nu spellen. Kinderen die beter spellen, schrijven meer. Kinderen die meer schrijven, zijn beter in het schrijven van een tekst. Kinderen die betere teksten schrijven, denken dieper. Kinderen die dieper nadenken, begrijpen beter wat ze lezen. Spellendoet er dus toe, in alle groepen (Temple et al., 2013). Want een goede lees- en schrijfvaardigheid vergemakkelijkt het leren van andere vaardigheden tijdens hun schoolloopbaan en in het verdere leven (Daly, 2017).

Dit boek beschrijft wat onder spontaan spellen wordt verstaan en waarom dit een belangrijk onderdeel is van het onderwijs in ontlukende en beginnende geletterdheid. Je leest in dit boek dat er te weinig aandacht is voor de spontane spelling van het jonge kind, terwijl uit diverse onderzoeken is gebleken dat het juist winst oplevert, zowel op de korte als op de langere termijn.

Hoofdstuk 1 bespreekt wat spontane spelling is en welke plek dit heeft binnen ontlukende en beginnende geletterdheid. Signalen die kunnen leiden tot lees- en spellingproblemen komen aan bod en hoe spontaan spellen kan bijdragen aan de tussendoelen ontlukende en beginnende geletterdheid.

Hoofdstuk 2 beschrijft de ontwikkelingsstadia van spontaan spellen en beschrijft welke interventies ingezet kunnen worden om kinderen te begeleiden in hun ontwikkeling naar een volgende fase. Ook lees je meer over de relatie tussen spontaan spellen en andere geletterdheidsvaardigheden, zoals de relatie tussen gesproken en geschreven taal en fonemisch bewustzijn.

Hoofdstuk 3 schetst verschillende achtergronden van kinderen en welke invloed dit kan hebben op onder andere de lees- en schrijfontwikkeling van kinderen. Ook krijg je suggesties om ouders te betrekken bij de spontane spelling van hun kind(eren).

Hoofdstuk 4 gaat in op de opbrengsten, zowel op de korte als langere termijn. De tussendoelen beginnende geletterdheid worden besproken en er wordt geschetst hoe spontaan spellen deze positief kan beïnvloeden.

Hoofdstuk 5 behandelt de rijke leeromgeving. De voorwaarden om een taal te leren, worden besproken. Er worden suggesties gedaan over hoe je spontaan spellen kunt verweven in je dagelijkse lesgeven.

Hoofdstuk 6 beschrijft welk aanbod nodig is om leerlingen de juiste ondersteuning te bieden. Leerlingen hebben hulp en begeleiding van volwassenen nodig voor de ontwikkeling van ontlukende en beginnende geletterdheid.

Tot slot worden in hoofdstuk 7 het observeren en monitoren behandeld. Je leest waar je op kunt letten terwijl je observeert en

hoe je de ontwikkeling van het kind monitort. Ook lees je meer over het werken met portfolio's, doelen stellen en de motoriek en handschriftontwikkeling.

De bijlagen die achterin dit boek te vinden zijn, zijn ook te downloaden op spontaanspellen.nl. Naar dit online materiaal wordt steeds verwezen middels dit icoontje in de kantlijn.

Dit boek richt zich op professionals die werken met kinderen van twee tot en met zes jaar. In deze periode zijn kinderen bezig met spontaan spellen, wat overgaat in conventioneel spellen: spellen volgens de spellingregels. Met 'professionals' worden in dit boek leerkrachten van groep 1, 2 en 3 bedoeld, alsook de pedagogisch medewerkers op bijvoorbeeld peuterspeelzalen en in de kinderopvang.

1 Spontane spelling

Inzetten op kennis en vaardigheden op het gebied van geschreven taal (lezen en schrijven) is in de jonge jaren van cruciaal belang. Als je vroegtijdig en expliciet aandacht besteedt aan het stimuleren van fonologisch bewustzijn en de kennismaking met letters en klanken, hebben kinderen een grotere kans om later vlotte lezers te worden. Het versterken van de actieve letterkennis en gelijktijdig inzetten op het fonemisch bewustzijn geven een basis om in groep 3 een goede leesstart te kunnen maken (Tiebout et al., 2023). Die actieve letterkennis en het fonemisch bewustzijn komen samen als kinderen spontaan spellen. Wanneer jonge kinderen schrijven, zetten ze hun fonemische vaardigheden en letterkennis in om woorden te bouwen. Schrijven vraagt namelijk om fonemisch bewustzijn: het opdelen van woorden (auditieve analyse; hakken) en het samenvoegen van klanken tot woorden (auditieve synthese; plakken) en letterkennis: nagaan welke letter bij elke klank hoort (Chard & Dickson, z.d.).

De kleutergroepen zijn dus belangrijke jaren. In deze leeftijdsfase wordt een belangrijke basis gelegd voor later lees- en schrijfsucces, wat doorwerkt op de langere termijn. Resultaten op het gebied van de beginnende geletterdheid aan het einde van groep 2 voorspellen in grote mate de uitkomsten op aanvankelijk lezen en spellen aan het einde van groep 3. Met 90% zekerheid is te voorspellen dat leerlingen die eind groep 3 moeite hebben met lezen (en vaak ook met spelling) op negen- of tienjarige leeftijd de leesvaardigheden (en vaak ook spelling) onvoldoende beheersen (Trehearne, 2011).

Voordat ik verder inga op spontane spelling, bespreek ik eerst de ontluikende en beginnende geletterdheid.

1.1 Ontluikende en beginnende geletterdheid

Ontluikende geletterdheid is de beginnende ontwikkeling van het lezen en schrijven in de leeftijd van nul tot vier jaar. In de groepen 1 tot en met 3 spreken we over de fase van beginnende geletterdheid (Huizenga, 2021). Lezen in het PO (z.d.) omschrijft beginnende geletterdheid als volgt:

‘Beginnende geletterdheid betreft de kennis en vaardigheden die leerlingen nodig hebben om in groep 3 te leren lezen en schrijven. De fase van beginnende geletterdheid eindigt met het beheersen van de elementaire lees- en schrijfvaardigheden.’ (Lezen in het PO, z.d.).

Het SLO (z.d.b) heeft inhoudskaarten ontwikkeld voor het jonge kind. Deze zijn o.a. bedoeld voor peuters, de pre-fase. De aanbodsdoelen op het gebied van schrijven omvatten het volgende (SLO, z.d.b):

Peuters:

- tonen interesse in geschreven taal;
- ontdekken dat tekens gebruikt worden om iets te vertellen;
- ervaren dat tekenen en tekens mogelijkheden bieden tot communicatie;
- schrijven, stempelen of typen letters en woorden na (bijvoorbeeld de eigen naam, logo's, merknamen, namen van producten);
- spelen met letters en woorden (bijvoorbeeld het versieren en kleuren van letters en woorden);
- ontdekken het verschil tussen 'schrijven' en 'lezen';
- verkennen het schrijven in de vorm van krabbels (bijvoorbeeld de eigen naam bij een tekening of een zelf geschreven boodschappenlijstje);
- schrijven gaat vooral via tekenen, krabbelen, letterachtige vormen, letter-/tekenreeksen.

Voor kleuters wordt kerndoel 5 gehanteerd. Kerndoel 5 omschrijft het schriftelijk onderwijs:

‘De leerlingen leren naar inhoud en vorm teksten te schrijven met verschillende functies, zoals: informeren, instrueren, overtuigen of plezier verschaffen.’ (SLO, z.d.a).

Voor groep 1 en 2 betekent dit dat je leerlingen leert om gebruik te maken van de volgende soorten teksten: verhalende teksten – vooral expressief (bijvoorbeeld bij tekeningen, briefjes en kaarten voor anderen, verhalen/boekjes); af en toe informatieve teksten (bijvoorbeeld berichtjes met eigen nieuws); af en toe instructieve teksten (bijvoorbeeld recepten); en verder teksten die functioneel zijn voor eigen (spel)activiteiten (bijvoorbeeld lijstjes in de vorm van een boodschappenlijstje of een bestellijst, menukaarten, uithangborden, reclameborden).

De schrijfdoelen moeten vooral draaien om plezier verschaffen en informeren. De vorm van schrijven gaat om (losse) woorden (bijvoorbeeld op labels, lijstjes of bij een tekening) en zinnen (bijvoorbeeld bij een tekening, op een kaart of briefje). Schrijven is vooral schrijven via tekenen, schrijven via krabbelen, schrijven via letterachtige vormen, schrijven via letter-/tekenreeksen, schrijven via spontane spelling en ook naschrijven, nastempelen en digitaal (typen). Onderwerpen moeten dichtbij staan, ze gaan over het hier en nu en zijn contextgebonden en concreet. De aanpak gaat over het inzetten van schrijfstrategieën, die worden begeleid door de leerkracht. Het richt zich met name op het verkennen van het onderwerp en het ‘verzamelen’ van informatie (SLO, z.d.a).

Beginnende geletterdheid draait dus om kennis en vaardigheden die kinderen verwerven voordat ze leren lezen en schrijven. Het gaat dan om de volgende kennis en vaardigheden:

- boekoriëntatie, waarbij kinderen vertrouwd raken met boeken, de functie van boeken leren kennen en er belangstelling voor ontwikkelen;

- verhaalbegrip, met aandacht voor begrijpend luisteren en het kunnen navertellen van een verhaal;
- functies van geschreven taal, waarbij kinderen leren dat geschreven taal een communicatiemiddel is;
- het ontdekken van de relatie tussen gesproken en geschreven taal, waarbij kinderen leren begrijpen dat je kunt opschrijven wat je zegt;
- klankbewustzijn, met aandacht voor het fonologisch bewustzijn en fonemisch bewustzijn;
- de klank-tekenkoppeling, waarbij kinderen leren dat klanken zijn gekoppeld aan letters;
- het alfabetisch principe, waarbij kinderen leren dat woorden zijn opgebouwd uit klanken en dat letters met die klanken corresponderen;
- functioneel lezen en schrijven, met aandacht voor het zelfstandig schrijven van functionele teksten en het lezen van prentenboeken en eigen en andermans teksten.

Bron: Lezen in het PO, z.d.; Dyslexie Centraal, z.d.

1.1.1 Voorspellers

Uit onderzoek is gebleken dat het fonemisch bewustzijn en de letterkennis een sterk voorspellende waarde hebben voor de vroege leesontwikkeling en latere leesvaardigheid (Scheltinga, 2017). Het fonemisch bewustzijn en de letterkennis is niet iets wat kleuters spontaan onder de knie krijgen, hier is aandacht en stimulans vanuit de omgeving voor nodig (Van Druenen et al., 2017b).

Binnen de spontane spelling van kinderen komen fonemisch bewustzijn en letterkennis samen en versterken ze elkaar. Hier liggen kansen om kinderen een goede leesstart te bieden. Echter, in de praktijk blijkt dat het onderwijs op het gebied van beginnende geletterdheid zich met name richt op het lezen. Als gevolg daarvan wordt spontaan spellen verwaarloosd (Fischer, 2023; Hall, 2019; Myers et al., 2020; Quinn, 2017; Swant, 2016). Fischer (2023) con-

stateert dat er veel aandacht uitgaat naar lezen, maar dat juist de verbinding tussen lezen en schrijven van groot belang is. Met name in de jongere jaren ligt schrijven minder onder een vergrootglas, omdat we vaak verbale reacties van kinderen verwachten. Binnen het aanbod ontluikende en beginnende geletterdheid en het aanvankelijke leesproces ligt er te veel focus op lezen, zo stelt ze. Aandacht voor schrijven is naar de achtergrond verdwenen en initiatieven richten zich voornamelijk op lezen. Maar lezen en schrijven zijn met elkaar verbonden en aan beide moet aandacht worden besteed. Lezen en schrijven gaan hand in hand.

Uit onderzoek van Albuquerque & Martins (2022) is gebleken dat de spontane spelling van jonge kinderen *mogelijk* een betrouwbaardere voorspeller is van leesvaardigheid dan taken die zich richten op het fonemisch bewustzijn. Zoals eerder genoemd komen fonemisch bewustzijn en letterkennis samen binnen de spontane spelling van jonge kinderen. Maar ook wordt het begrip van het alfabetisch principe versterkt. Schrijven vraagt namelijk van een kind om de aandacht te vestigen op belangrijke eigenschappen van geschreven taal. Zo moet het kind nadenken over de opbouw van woorden (de klanken en letters) (Bus, 1995; Schulze, 2016). Het moet de aandacht richten op de vorm van letters en kennis hebben van begrippen als 'eerste', 'daarna', 'letter', 'klank'. Ook moet het kind werken met de regels van geschreven taal, zoals schriftconventies in het Nederlands – van links naar rechts en van boven naar beneden – en bezig zijn met auditieve analyse en synthese (Schulze, 2016). Spontane spelling ondersteunt dit gehele proces (De Ridder & Van Bommel, 2017).

1.2 Wat is spontane spelling?

Spontane spelling is het schrijven van woorden op basis van de klanken die je in de gesproken taal hoort (Gerde et al., 2012). Jonge kinderen experimenteren met schrijven en gebruiken hun fonemische kennis om woorden weer te geven (International Literacy As-

sociation, 2018). Naast de term 'spontane spelling' wordt 'invented spelling' ook gebruikt. De Nederlandse vertaling van 'invented' is 'bedacht': bedachte spelling dus.

In een van de eerste onderzoeken naar spontane spelling van jonge kinderen ontdekte Read (1975) dat jonge kinderen in staat zijn om letters te benoemen en te identificeren en dat ze de letters aan klanken in woorden kunnen koppelen. Kinderen bedachten spelling voor woorden door symbolen en letters op papier te zetten. Read concludeerde dat leren spellen niet het memoriseren van woorden betekent, maar dat het gaat om een ontwikkelingsproces dat draait om het begrijpen van spelling.

Leren praten en leren spellen zijn aan elkaar gerelateerd. Een kind leert het fundament van het spellen op een vergelijkbare manier als dat het heeft leren praten. Op zich is dat logisch, want praten en schrijven zijn beide functies van taal. Ze ontstaan door imitatie, ontdekken, interactie en risico's nemen, zo stellen Gentry & Gillet (1993). Een kind hoort taal om zich heen. Op eigen initiatief produceert het kind taal, waarbij het zo creatief en actief mogelijk de eigen kennis van die taal inzet door het uit te proberen. Het kind merkt dat het niet weet hoe het iets moet zeggen, dat het niet onder woorden kan brengen wat het wil zeggen of dat de taaluiting niet correct is. Het kind gaat in de omgeving letten op de taalelementen in de taal die het hoort. Het ontdekt wat het nog niet wist en krijgt zo nieuwe kennis van de taal. Vervolgens probeert het kind het zelf ook te gebruiken in de eigen taal. Zo verloopt ook het proces van spontane spelling: het kind ziet geschreven taal om zich heen, produceert geschreven taal door uit te proberen, let vervolgens op geschreven taal in de omgeving en verwerft nieuwe kennis die het vervolgens ook weer gebruikt in de eigen schrijfproducten (Schulze, 2016; Rowe, 2018).

Spontaan spellen zien we terug bij jonge kinderen vanaf een jaar of twee (Bus, 1995; Puranik & Lonigan, 2014; Byington & Kim, 2017; Pinto & Incognito, 2021) en loopt door tot het formele spellingonderwijs begint, in groep 3 dus (Schulze, 2016). Het is een natuurlijk proces in de ontwikkeling van spellingvaardigheden, waarbij kinde-

ren een reeks oplopende stadia doorlopen voordat ze gebruik gaan maken van spellingconventies (spelling volgens de spellingregels) (Puranik & Lonigan, 2014; Byington & Kim, 2017; Pinto & Incognito, 2021). Het begint met het besef dat woorden uit verschillende symbolen bestaan (Albuquerque & Martins, 2022). Die symbolen worden op verschillende wijzen weergegeven, afhankelijk van de leeftijd en ontwikkelingsfase van het kind, en kunnen bestaan uit stippen, strepen, vormen, krabbels, tekeningen, letterachtige vormen en letters. Kinderen experimenteren met de kennis die ze hebben over de symbolen, door te schrijven en te lezen en ze laten dit in verschillende (spel)situaties zien door te 'doen alsof' ze schrijven en lezen (Schulze, 2016; Daly, 2017; Pan & Peterson, 2019; Albuquerque & Martins, 2020; 2022). Het aantal symbolen dat gebruikt wordt om een woord op te schrijven, komt vaak niet overeen met het daadwerkelijke aantal klanken in een woord. Sterker nog, het lijkt erop dat kinderen geneigd zijn om meer symbolen te gebruiken voor woorden die grote objecten aanduiden (Treiman et al., 2022). Zodra kinderen de verbanden tussen klanken (fonemen) en tekens (grafie-men) hebben vastgesteld, gebruiken ze in eerste instantie de letters die ze al kennen, het gaat daarbij vaak om letters uit de eigen naam. Ze pikken steeds meer letters op in hun omgeving en gaan deze ook gebruiken. De eerste klank van een woord is vaak wat kinderen als eerste schrijven. Daarna volgt de laatste klank van een woord, dan de middelste en ten slotte zie je steeds vaker letterclusters op papier verschijnen. Op een gegeven moment schrijven kinderen dan alle klanken die ze al kennen (Daly, 2017; Albuquerque & Martins, 2022; Van Ness et al., 2013). In een later stadium, als kinderen de werkwijze van het spellen leren begrijpen, gaat het over in conventioneel spellen, het uiteindelijke doel van spellingonderwijs (Machado, 2016; Pinto et al., 2016).

Schrijven gaat vooraf aan het proces van leren lezen (Berenst & Faasse, 2016; Elbow, 2004; Pompert, 2016; Shea, 2011; Zurcher, 2018). Vierjarigen leren niet eerst lezen en daarna schrijven – de eerste pogingen van kinderen om te schrijven zijn de eerste stappen richting het leesproces (Shea, 2011). Jonge kinderen kunnen

schrijven voordat ze kunnen lezen, ze kunnen meer schrijven dan ze kunnen lezen én ze kunnen gemakkelijker schrijven dan lezen – omdat ze alles kunnen schrijven wat ze kunnen vertellen (Elbow, 2004). Fischer (2023) omschrijft lezen als inademen en schrijven als uitademen. Als kinderen worden voorgelezen, horen ze tekststructuren en woorden. Deze tekststructuren en woorden gebruiken ze weer als ze schrijven.

Schulze (2016) verwijst naar Clay (2001), die ontdekte dat schrijven een cruciaal element is binnen beginnende geletterdheid en aanvankelijk lezen, omdat het kinderen inzicht biedt in geschreven taal. Vanwege de samenhang die er bestaat tussen lezen en schrijven is het belangrijk dat er voldoende aandacht is voor schrijven bij jonge kinderen. Het duurt namelijk langer om de vaardigheid van het lezen onder de knie te krijgen wanneer er weinig tot geen aandacht is voor spontane spelling (Schulze, 2016). Als ervaringen met geschreven taal kinderen ontzegd worden, verwerven ze niet de informatie over schrijven en schrift die ze nodig hebben voor de latere spellingontwikkeling (Gentry & Gillet, 1993). Kinderen moeten daarom serieus worden genomen in hun schrijfactiviteiten en de schrijfpogingen die ze ondernemen. Ook moeten ze aangemoedigd worden tijdens dit proces (Berenst & Faasse, 2016; Pompert, 2016). Door eerst te schrijven kunnen kinderen zelf uitzoeken wat ze geschreven hebben, klank voor klank, zodat er steeds meer herkenning ontstaat van letters (Zurcher, 2018).

Het is niet schadelijk als jonge kinderen woorden niet volgens de juiste spelling schrijven. Volgens Duke (2023) hebben onderzoekers vastgesteld dat kinderen op den duur beter presteren op spelling als ze ervaring hebben opgedaan met het fonetisch schrijven (dus opschrijven zoals je de klanken hoort) van woorden. Moedige leerlingen wel aan om de juiste letters of letterclusters te spellen die ze geleerd hebben, maar nog niet als ze deze nog niet geleerd hebben. Als een leerling bijvoorbeeld het woord 'school' spelt als 'sgool' en de lettercluster sch is nog niet aangeleerd, dan is het niet nodig om dit te corrigeren.